

REFORMACIJA IN PROTIREFORMACIJA

Hkrati z razrednimi nasprotji med fevdalci, tlačani in meščani se je tudi na slovenskem kazal razkroj cerkvene organizacije, podkupljivost duhovščine, posvetnega življenja, iskanje dobička (več župnij pod enim župnikom, prodaja odpustkov ...) Preprosto ljudstvo, katerega pobožnost so vsakdanje stiske še povečevale, se je združevalo v cerkvene bratovščine, organiziralo gradnjo novih cerkva, božja pota ... Na razkroj duhovščine (predvsem zaradi velikih cerkvenih posesti in dohodkov) pa so opozarjali tudi plemiči. Cerkvni red je bil še posebej razrahljan na ozemlju južno od Drave (konkubinat, krčmarstvo, kockanje, lov, plačevanje obredov, neizobražena duhovščina), ki je spadal pod nadzor Oglejskega patriarha. Le ta je imel svoj sedež na beneškem ozemlju in mu Habsburžani niso dovolili kontrole na svojem ozemlju. Tako kot pred tem duh humanizma in renesanse, se je na območje slovenskih dežel iz zahoda širila tudi reformacija. Prvo žarišče reformacijske miselnosti je na slovenskem nastalo že leta 1523 okoli škofa Bonoma v Trstu; že leta 1525 pa se sliši o begu iz samostanov na Kranjskem. Poleg za cerkveno reformo vnetih duhovnikov so bili nosilci novih verskih misli, ki so prihajale iz nemški dežel, predvsem študentje (med 1517 in 1600 jih je dve tretjini študiralo na nemških univerzah - pred tem pa 90 % na Dunaju) ter drugi priseljenci - ljudje, ki so veliko potovali: rudarji, vojaki, potujoči obrtniki in trgovci. Kljub temu, da je Ferdinand že leta 1523 prepovedal širjenje Lutrovih del v avstrijskih deželah, so se nove ideje hitro širile. Predvsem plemstvo je deželnega kneza izsiljevalo s svojimi zahtevami, saj jim je moral popuščati zaradi turškene varnosti in potrjevanja davkov. Poleg plemstva in nižje duhovščine se je Lutrovih naukov, ki jih je prevzel Primož Trubar, oprijel tudi večji sloj meščanstva. Govorimo torej o plemiško-meščanski smeri reformacije (Herbersteini na Betnavskem gradu -obredi tudi za mariborske meščane). Tako kot drugod v Evropi so nižji sloj prebivalstva (kmetje, nižji del meščanstva ni pridružil plemiški smeri reformacije, pač pa je poleg cerkvene zahteval tudi družbeno reformo. Gre za smeri prekrščevalcev, štiftarjev in skakačev. Prekrščevalcev je bilo kljub prepovedi največ v 16. stol., ko so jih preko našega ozemlja vozili na galeje, pa je marsikateri ušel in širil nov nauk o prostovoljnem krstu odraslih, skupnem premoženju ... Štiftarji so se posvetili predvsem ustanavljanju novih kapel, da bi se odvrnila božja jeza. Imeli so skupne blagajne, vodile so jih tudi ženske ... Največ jih je bilo v 2.pol. 16. stol. na levem bregu Drave. Tudi njihovo delovanje je bilo prepovedano. Tako so nad Lučami na mestu novozgrajene kapele postavili vislice v opomin. Primož Trubar je nastopil proti kmečko-plebejski smeri in proti

kmečkim uporom. Plemiško-meščansko, torej Trubarjevo smer reformacije so kmetje sprejeli le na cerkvenih zemljiških gospodstvih (Škofja Loka, Bled), kjer je prestop v novo vero hkrati pomenil tudi socialni upor, pa tudi v okolici fužunarskih naselij. Najbolj preganjana je bila tako kmečko-plebejska smer reformacije, tako s strani ostalih protestantov kot s strani cesarja in deželnega kneza. Deželni knezi-Habsburžani so bili namreč katoliki in po določitvah Augsburskega verskega miru bi morali v notranje avstrijskih deželah obnavljati katolicizem; ne le med podložniki pač pa tudi med plemstvom in meščanstvom. V sedemdesetih letih 16. stol. pa je deželni gospod moral stanovom popuščati v zameno za izredno visoke davke, ki jih je zahteval. Leta 1572 je moral z graško pacifikacijo štajerskemu plemstvu priznati svobodo vesti in svobodo bogoslužja. Za meščane je veljala le svoboda vesti, toda najbližjih gradovih so se lahko udeleževali tudi bogoslužja. Ker je verska svoboda veljala tudi za "verske sorodnike" plemstva, so si ti to razlagali tudi kot podložnike svojih zemljiških gospodstev. Po graški izjavi je protestantizem močno napredoval tudi na Kranjskem in Koroškem, čeprav je neprestano prihajalo do sporov med plemstvom in meščani ter deželnim knezom. Tako so se na Novo leto 1578 sestali zastopniki deželnih stanov Štajerske, Koroške, Kranjske in Goriške v Brucku na Muri. Nadvojvoda je ob velikanskih zahtevah za prevzem Vojne krajine popustil stanovom šele februarja in določila Grške pacifikacije ustno razširil na vse notranje avstrijske dežele: za plemiče je torej veljala svoboda vesti in bogoslužja, za meščane pa le svoboda vesti. Le za štiri mesta (vsa tri glavna mesta in Judenburg) je Karel dovolil tudi protestantske predikate in protestantske šole. Taverska pomiritev je zagotovila versko svobodo vsemu prebivalstvu (le za augsburško veroizpoved, torej plemiško-meščansko smer reformacije) in leta po njej pomenijo najvišji, čeprav kratkotrajni vzpon protestantizma na Slovenskem. Če je dežele Notranje Avstrije združil vojaški pritisk Osmanskega cesarstva, pa je protestantizem na slovenskem ozemlju postavil močno in jasno oporo za povezovanje razbite narodne skupnosti. Za zgodovino Slovencev ima začasno versko odpadništvo plemstva in meščanstva od katoliške cerkve v 16. stol. predvsem trojni pomen: jezikovni, knjižni in narodni. V skladu s protestantskim verskim naukom so Slovenci v 2. pol. 16. stol. v svojem jeziku dobili okoli 50 knjig. Slovenščina se je uveljavila kot bogoslužni jezik, oblikovati pa se je začel tudi slovenski knjižni jezik. Najpomembnejša dela tega obdobja so: Primož Trubar: Katekizem in abecednik (1550/51), Jurij Dalmatin: prevod Biblije (1584), Primož Trubar: Cerkevna ordninga (1564), Adam Bohorič: Articae horuale (1584), Hieronim Megiser: štiri jezični slovar-nemški, latinski, slovenski in italijanski, Sebastjan Krelj.... V zvezi z živahno književno dejavnostjo je tudi ustanovitev prve tiskarne v Ljubljani, ki jo je ustanovil Janž Mandelc. Spisi protestantov pričajo o iskreni ljubezni do

slovenskega ljudstva. Očitno so se zavedali, da skupni slovenski jezik veže slovensko prebivalstvo v notranje avstrijskih deželah. Hkrati pa njihove knjige dokazujejo, da slovenski jezik takrat še ni veljal za manjvrednega - deželni stanovni in nemški plemiči so prispevali za njihov tisk in skrbeli za njihovo razširjanje. Na kulturni razvoj Slovencev je Trubar vplival tudi s svojo odločitvijo za latinico in samostojen slovenski jezik brez povezav s hrvaščino, čeprav se je zavedal sorodnosti in podobnosti obeh jezikov. Ob tem je treba omeniti še domače protestantsko šolstvo, ki se ga je Trubar dotaknil že v Abecedniku, obsežno pa se mu je posvetil v Cerkveni ordnungi. Prvi je pri Slovencih zahteval pravo ljudsko šolo, ki naj zajame otroke vseh ljudi. V kmečkih šolah naj bi se učili slovenskega pisanja, slovenskega branja in slovenski katekizem. Delno velja to tudi za trške in mestne šole, kjer sta se uveljavili tudi latinščina in predvsem nemščina. V Ljubljani, Celovcu in Gradcu so bile ustanovljene tudi višje, "Latinske" šole. Hkrati z vzponom protestantizma po bruški pacifikaciji pa se je začela tudi katoliška protireformacija. Upadanje turške sile (leta 1593 zmaga pri Sisku), vzpostavitev Vojne krajine in nasprotja med plemstvom, meščani in kmeti so omogočili ponovno okrepitev osrednje oblasti, še posebej potem, ko je deželni knez notranje avstrijskih dežel postal tudi cesar (Ferdinand II). Naslonil se je predvsem na jezuitski red (1586 univerza v Gradcu), papeževe nuncijske (za notranjo Avstrijo od 1570 dalje v Gradcu) in vodenje matičnih knjig, ki jih je določil tridentski koncil (1545-1563) ter tako omogočil boljši pregled nad verniki. Vernike so nadzirale tudi verske komisije pod vodstvom sekavskega škofa Martina Brennerja in ljubljanskega škofa Tomaža Hrena. Rekatolizacijo je deželni knez začel najprej v mestih, ki so sodila neposredno pod njegovo oblast. Mesta so se tudi najhitreje vdala zaradi pešanja svoje gospodarske moči, depopulacije in poverizacije (kmečka trgovina, spremenjeni trgovski tokovi zaradi turškega pritiska, vpliv boljše organiziranih italijanskih trgovcev, po-plemenitenja najbogatejših meščanov...) Tako so iz mest najprej izgnali predikante in ukinili protestantske šole, meščani pa so se pod pritiskom ali odpovedali protestantizmu ali pa izselili. Plemstvo je pritisku moralo popustiti najkasneje leta 1628, ko se je moralo vrniti v katoliško vero ali pa izseliti in v enem letu prodati posest. Protestantizem se je na Slovenskem tako ohranil le v Prekmurju oz. v obliki kripto protestantizma.